

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

John Lewis GADDIS, On Grand Strategy

Kaan Kutlu ATAÇ*

* Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Mersin Üniversitesi

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

On Grand Strategy

John Lewis GADDIS

Penguin Press, 2018, 384 sayfa, ISBN 978-1594203510

Kaan Kutlu ATAÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Mersin Üniversitesi, Mersin. E-posta: kkatac@yahoo.com

Soğuk Savaş Tarihçileri arasında haklı bir üne sahip John Lewis Gaddis bu kez *On Grand Strategy* başlıklı çalışmasıyla bizlerle buluşuyor. Kitabın kaleme alınması, Gaddis'in Önsöz'de belirttiği üzere, çeyrek asırlık bir akametle birlikte, kırk üç yıllık bir tecrübenin sonucudur. Gaddis, Vietnam Savaşı'nda Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin yaşadığı travma sonrası Amiral Stansfield Turner (daha sonra CIA Başkanı olacaktır) tarafından 1975-1976 akademik döneminde Deniz Harp Koleji'nde "*Strategy and Policy*" dersi vermek üzere davet edilir. Yazar burada iki dönem ders verir. Gaddis'in stratejiyle akademik eğitim alanında yoğunlaşması 2002'de Yale Üniversitesi'ndeki "*Studies in Grand Strategy*" seminerleriyle tekrar başlar. Aralarında Gaddis'in de bulunduğu akademisyenler ve saha uzmanlarınca yürütülen Grand Strateji seminerleri hal-i hazırda alanındaki en önemli akademik referanslardan birisidir.

Didaktik bir dille ve yazarımızın ifadesiyle, 'kendisi için' kaleme alınan *On Grand Strategy*, bir tarihçiden bekleneceği üzere kronolojik olarak düzenlenmiş on bölümden oluşuyor. Kitabın kapsadığı zaman, Pers Kralı Xerxes'in M.Ö. 5. yüz yılda Çanakkale Boğazı'nı geçerek kadim Yunan topraklarına düzenlediği askeri seferle başlıyor ve 2. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş'ın ilk günlerine değin uzanıyor. Gaddis, kronolojik olarak birbirini takip eden on bölümde felsefeci İsaiah Berlin'in birbirine zıt iki stratejik düşüncüyü ortaya koyduğu *The Hedgehog and the Fox* (Kirpi ve Tilki) çalışmasını referans almış. Berlin'e göre 'kirpi yalnızca bir büyük şeyi bilirken tilki birçok şeyi bilir.' Kirpi bütün durumlarda bu tek bildiğini büyük bir özgüvenle uygular. Tilki ise büyük teorilere karşı şüpheye yaklaşır, öngörülere karşı mütevazidir ve düşüncelerinde esnekliğe sahiptir.

Gaddis çalışmasında iki bin beş yüz yıllık süreçte Grand Strateji'nin nasıl oluşturulduğunu hem başarı hem de başarısızlık örnekleri üzerinden aktarıyor. Xerxes, tarihin o güne değin gördüğü en büyük askeri güçle Yunan topraklarına saldırdığında neden başarısız olmuştur? Atinalı Pericles Sparta ile savaşta Atina'nın felaketini nasıl hazırlamıştır? Güçlü Atina neden Sicilya seferinde istediği sonuca ulaşamamıştır? Büyük İskender bilinen dünyanın sınırlarına hükmederken neden Hindukuş Dağları'nda emellerinin sonuna gelmiştir? 16. yüz yılda Eski Dünya'nın en büyük coğrafi alanına hükmeden İspanya Kralı 2. Philip, kendi iç sorunlarıyla mücadele eden ve ada ülkesine hükmetmeye çalışan Britanya Kraliçesi 1. Elisabeth karşısında neden başarıya ulaşamamıştır? 18. yüz yılda gücünün zirvesindeki Güneş Batmayan Büyük Britanya çok gevşek bağlarla hareket eden Kuzey Amerika'daki kolonilerinin isyanı karşısında neden yenilmiştir? Napolyon 19. Yüz yılın hemen başında Avrupa'yı bir

silindir gibi ezerken fethettiği Moskova'dan hayal kırıklığıyla geri çekilirken henüz birkaç ay öncesinin şatafatlı imparatorluk ordusu Kazak süvarilerince nasıl paçavraya dönüştürülmüştür? (aynı akıbeti yaklaşık bir buçuk asır sonra Hitler de yaşayacaktır). Bir zamanlar Sırp ve Bulgar ordularından daha büyük olmayan Amerikan ordusu, 2. Dünya Savaşı'nda on binlerce kilometre uzaklıktaki iki büyük cephede iki totaliter güce karşı ezici bir zafer elde etmişken, 1970'lerde Vietnam'da neden hüsrana uğramıştır? Soruları tam tersinden de sormak mümkündür. Gaddis'in cevapları bize Grand Strateji'nin nasıl okunması gerektiğiyle ilgili önemli ipuçları veriyor.

Gaddis çalışmasında seçkin bir tarihçi olmasının yanı sıra, önceki eserlerinde de alışık olduğumuz üzere kalemini çok mahir bir şekilde kullanıyor. Thucydides'in *The History of the Peloponnesian War*, Sun Tzu'nun *The Art of War*, Machiavelli'nin *The Prince*, Clausewitz'in *On War*, Tolstoy'un *War and Peace* gibi alanın klasikleşmiş eserlerinin derin okumalarının ötesinde, okuyucuyu Virginia Woolf, Lewis Carroll'un edebi dünyalarına davet ediyor. Okuyucu aynı zamanda sinema dünyasının insanüstü kahramanlarının dünyasına götürerek Hollywood klasiği olan Steven Spielberg'in *Spider-Man*'deki Ben amca karakterinin ifadesini büyük stratejistin özelliklerinden birisi olarak kullanmaktadır: 'Büyük güç büyük sorumluluk yükler.' Gaddis, yine Spielberg'in Abraham Lincoln'un İç Savaş'taki rolünü anlattığı *Lincoln* filmine Grand Strateji anlatımında yer veriyor.

Crossing The Hellespont (Dardanel/Çanakkale'yi Geçmek) başlıklı birinci bölümde Gaddis, Pers Kralı Xerxes'in Yunan topraklarına düzenlediği seferdeki başarısızlığının nedenlerini açıklıyor. Yazarımız Xerxes'in kadim Yunan'daki başarısızlığını izah ederken Isaiah Berlin'in Tolstoy'un tarih felsefesi üzerine çalışırken kaleme *The Hedgehog and the Fox* (Kirpi ve Tilki) kitabını referans alıyor. Berlin'e göre kirpiler bütün söyledikleri ve yaptıklarının önemi olduğundan hareketle 'her şeyi tek bir merkezi bakış açısıyla ilişkilendirirler.' Buna karşın tilkiler ise, tam tersi, bir ölçüde *de facto* olarak birbirleriyle çelişen ancak bir şekilde bağlantılı olan 'birçok amaç güderler'. Bu noktada kirpi ile tilki arasındaki fark, gerçek bir araştırmanın (*a genuine investigation*) 'farklı bakışı ve mukayese edilmesi' üzerinde şekillenir. Gaddis, kirpi ve tilki tipolojisini Amerikalı Siyasal Psikolog Philip E. Tetlock'un hayatla ilgili öngörülerde bulunan üniversiteler, düşünce kuruluşları, hükümetler ile medyadaki 'uzmanlar' üzerine yaptığı araştırmanın sonuçlarına uyarlar. Buna göre, daha doğru öngörülerde bulunanlar tilkilerdir. Çünkü içgüdüsel düşünürler olarak tilkiler 'büyük çerçevelerden' olaylara bakarak indirgemeci yaklaşımlarda bulunmazlar. Farklı kaynaklardan bilgileri bir araya getirme konusunda tilkiler daha başarılıdır. İddialarını belirli temele oturtmaya çalışırlar ve olaylara eleştirel yaklaşır. Daha az başarılı olanlar ise kirpiler yani ideologlar ve dik başlılardır. Tetlock'un kirpileri, tilkilerin tam tersine, kendi kendilerini kanıtlama eğilimindedirler ve eleştiriye bir kenara iterler. Hırslı bir şekilde büyük açıklamalar ortaya koyarlar ve bu açıklamaları anlamayanlara karşı aşırı sabırsızlık gösterirler. Kirpiler 'kendi ön kabullerinin esiri olurlar' ve kendi kendilerini övmenin tuzağındadırlar. Bu durum kulağa hoş gelse de kirpiler neticede, olan şeyler konusunda çok az ilişki kurarlar. Tetlock için 'iyi değerlendirmenin teorisi' şudur: kendini eleştiren düşünürler gelişen olayların çelişkili dinamiklerini ortaya koymada daha iyidirler, hatalarını kabul etmede daha doğru davranırlar, zamana uygun olarak inanışlarını güncellemeleri daha muhtemeldir. Olayların bir sonraki gelişiminde gerçekçi ihtimalleri daha iyi saptarlar. Neticede tilkiler daha iyidirler. Gaddis'e göre bu şekliyle iyi teori geçmişçi açıklama yeteneği, gelecek hakkında söylenecekleri daha fazla güvenmede yatmaktadır. İşte bu noktada Xerxes'in başarısızlığının temel nedeni belirginleşmektedir. Ordusunun büyüklüğüne güvenen Pers kralı, Çanakkale Boğazı'nı geçerken bütün Yunanlılarla birlikte Batı Avrupa'daki tüm insanların toplamından daha büyük bir orduyu yeneceğine yönelik kesin bir inanca

sahiptir. Ancak muazzam ordusu ilerledikçe yolu üzerindeki bütün nehirleri ve gölleri kurutmuş, orduyu beslemek için ihtiyaç duyduğu iâşe miktarı o kadar fazla olmuştur ki sonuçta işbirlikçi Yunanlılar ya şehirlerini terk etmiş ya da topraklar çoraklaşmıştır. Xerxes'in içinde bulunduğu durum iki bin dört yüz yıl sonra Napolyon'un Rus steplerindeki akıbetiyle aynı olmuştur: 'terk edilmiş ve kış yaklaşmaktayken hedeflerinizi ele geçirdikten sonra ne yapacaksınız?' Gaddis'e göre Xerxes kirpi türü davranışın ilk çarpıcı örneğidir. Bir keresinde hedefinin Zeus'un gökyüzü olduğunu söyleyen Kralların Kralı Xerxes, kirpinin alışkanlığında olduğu gibi amaçları ve araçları arasında uygun bir ilişkide kuramamıştır: Ordular karalarda, donanma denizde hareket ederken araçları sınırlıdır. Oysa 'Amaçlar ve araçlar arasında bir ilişki vardır ve bunlar asla birbirlerinin ikame etmezler.' Gaddis için Xerxes, F. Scott Fitzgerald'ın birinci sınıf zekâ testinde başarısız olmuştur: 'aynı anda iki zıt düşünceyi akılda tutarken bir eylemi de gerçekleştirebilme yeteneği.' Gaddis her gün yaşadığımız etrafımızı kuşatan şeylerdeki kısa dönemli hassasiyetle uzun dönemli yön hissini psikolog Daniel Kahneman'ın iki düşünce biçimiyle açıklar: içgüdüsel, anlık ortaya çıkan ve sıklıkla duygusal hızlı düşünme (*fast thinking*) ve belirgin, odaklanmış ve sıklıkla mantıklı yavaş düşünme (*slow thinking*). Yazarımız sıradan insanlar olarak hayatta kalmayı bu iki düşünce arasındaki geçişkenliğe borçlu olduğumuz noktadan hareketle yetkiyi ellerinde bulduranlar neden bu esnekliği göstermediklerini sorgular. Gaddis'in cevabı aslında çok basittir: 'Sağduyu'. Sağduyu bu anlamda adeta oksijen gibidir. Ne kadar yükselirsen oksijen o kadar azalır. 'Büyük güç büyük sorumluluk getirir.' Fakat bu sorumluluktaki kişiler aynı zamanda aptalca şeyler yapma tehlikesine de taşır. Tam da bu noktada yazarımız okuyucuya *Grand Strateji*'nin tanımını sunar: 'potansiyel olarak sınırsız arzuların zorunlu olarak sınırlı imkânlarla bir araya getirilmesi'. 'Eğer araçlarınızın ötesinde amaçlar güdüyorsanız er ya da geç araçlarınıza uygun şekilde amaçlarınızı yeniden ölçümlendirmelisiniz.' Gerçek ve hayal arasında bir ilişki olmalıdır. Mevcut konumunuzla varmak istediğiniz hedef noktanız arasında bağlantı olmalıdır. Faaliyetlerinizi gerçekleştirdiğiniz şartlarda dâhilinde bu hat üzerindeki noktaları birleştirmedığınız sürece bir stratejiniz de olamaz. Gaddis burada stratejiye sıfat olarak büyüklüğü (*grand*) ekler. Grand Strateji neyin 'risk altında' (*at stake*) olduğuyla ilgilidir. Gaddis'e göre stratejiler ona sahip olanın gözünde büyük hale gelirler. Zaman, mekân ve ölçekte birliktelik bu anlamda gereklidir. Dolayısıyla stratejist aynı zamanda hem kirpi hem de tilki olmalıdır: bir hedefe doğru kesin adımlarla gitme konusunda kirpi, hedefe ulaşma konusunda amaç-araç orantısallığını gözetme, şartların gerektirdiği esneklik ve uyumu sağlama konusunda sağduyusunu korurken ise tilki.

Long Walls (Uzun Surlar) başlıklı ikinci bölümde yazar, temelde Thucydides'in Peleponnes Savaşı Tarihi'nden yola çıkarak Pericles'in lideri olduğu Atina'yı nasıl felakete sürüklediğini açıklar. Genç Pericles, Gaddis'e göre akıntıya karşı esnekliğin, zorluklara karşı savaşmanın ortaya çıkaracağı felaketleri ve hasmının güçlü yanlarına karşı doğrudan mücadelede etmekten kaçınmanın öneminin farkındadır. Bu haliyle genç Pericles Atinalı yurttaşlarını güçlülere karşı başarıyla yöneten bir tilkidir. Ancak Sparta'yla savaşta yıllar geçtikçe bu özelliklerini elden bırakır ve savaşın getirdiği zorluklarla karşı direnmeye geçer. Bu da kirpinin özelliğidir. Tilki zorluklara karşı saygı duyarken kirpi zorlukları inkâr etmeye başlar. Genç Pericles 'ikna stratejisi'ni takip ederken yaşlı olan 'akıntıya kaşı dümen kıran' 'çatışma stratejisini' uygulamaktadır. 'Stratejideki temel fark burada ortaya çıkar: zorluklara saygı duyma ve onların varlığını inkâr etme.' (Bölüm 2/Kısım X). Gaddis'e göre 'Geçmişe ait bir hissiyat yoksa gelecek sadece yalnızlıktır: Hafıza kaybı münzevi bir ıstıraptır.' (Bölüm 2/Kısım XVI).

Teachers and Tethers (Öğretmenler ve Sınırlar) başlıklı üçüncü bölümde Sun Tzu'yu *Grand Strategy*'nin öğretmeni olarak sunulmaktadır. Tzu'ya atfedilen *the Art of War* çalışması liderler için

zafere giden yolu işaret eden yöntemleri ve sınıflandırılmış bilgileri ihtiva eden bir rehberdir: 'eğer bir general benim stratejimi takip ederse kazanması da kesindir. Onu takip edin! Eğer birisi benim stratejimi dinlemeyip uygulamıyorsa yenilgisi kesindir. Onu terk edin!' Liderin takip edeceği strateji suyun doğası gibi olmalıdır. Su yükseklerden kaçınır, aşağı doğru akar. Orduların şekli de suya benzer. Düşmanınızın en ummadığı noktadan saldırırsanız (eğer onun güçlü yanına değil boşluklarına saldırırsanız) su gibi kimse size karşı koyamaz.' Akıllı liderler rüzgârla yelken açar, ona karşı değil. Batakların etrafından dolaşır, onların içine girmez. Kazanacaklarına emin olmadıkları savaşa girmezler.' Dolayısıyla savaş devlet için hayati öneme sahip bir meseledir. Dikkatli bir şekilde düşünülmeden girilecek bir şey değildir. Xerxes bunu yapmadan savaşa girmiştir. 'Düşmanımı tanı, kendini tanı. O zaman zafer kesin olacaktır.' Sun Tzu'nun zafer konusunda yaklaşımı ise 'basitlik'te yatmaktadır: basitlik karmaşıklıkla beraber vardır ve bu karmaşıklıkta bizi yönlendiren şeydir. Hiç kimse ne olacağını bilemese de ihtimalleri hissetmek neyin umulacağını hissetmemekten daha iyidir. İlkeleri sınırlamak sağduyu için gereklidir. Bu da tilki için gerekli fırsatları sağlarken kirpi için de amaca matuf bir kararlılık sağlayacaktır. Sun Tzu aykırı düşünceleri zaman, mekân ve ölçekte bir projeksiyona tabi tutarak aynı anda aklında tutmaktadır. Gaddis'in önerisi de basittir: amaç olarak bulutlara bakıyor olabilirsiniz ama her iki ayağınız da sağlam bir şekilde yere basmalıdır.

Gaddis, dördüncü bölüm *Souls and States*'de (Ruhlar ve Devletler) büyük stratejist olabilmek için 'var olmanın hafifliği'ni önermektedir. F. Scott Fitzgerald'ın ifadesiyle 'faal durumdayken zıtlıkları bir arada akılda tutabilmek.' Gaddis için stratejistin bu akli durumunda ortaya çıkan özellik sahip olduğu 'mizacıdır' (*temperament*). Gaddis bu noktada Machiavelli'nin insanoğlundaki var olmanın hafifliği kavramını öne sürer: insanoğlunun hayatında yüzde elli bahtı (talih), yüzde elli de kendisi etkilidir. Tanrının ise var olmanın üzerinde bir etkisi yoktur. İnsanoğlu güvenilmez bir şekilde kendi kendisiyle baş başadır. Machiavelli kendi tecrübelerinden bilmektedir ki, nehir taşıdığı zaman büyük yıkımlara yol açar. Eğer insanoğlu öngörülüyse, sele karşı setler ve barajlar yapar. Tanrı setleri ve barajları onaylayacaktır ancak Tanrının kendisi bunu yapmayacaktır. Devletler de Machiavelli'ye göre benzer şekilde işleri yürütür. Eğer kötü yönetilirse insanlar da sahip oldukları yırtıcılık (*rapacity*) neticesinde ya iç isyanla ya da dış savaşla bu kötü yönetimin üstesinden gelecektir. Fakat devletler meziyetle (*Virtù*: Tanrıya yakarmaksızın planlama yapma) yönetilirse, her zaman kontrol edemeseler de bahtlarını ve şanslarını sınırlayabilirler. Burada ihtiyaç duyulan taklit etme, uyum sağlama ve yaklaşık bir değerle yönetebilme yeteneğidir. Machiavelli bize bu noktada tarihi çalışmayı öğütlemektedir: '**çünkü** insanlar diğerlerinin izledikleri yollardan yürürler ve diğerlerini taklit ederek ilerlerler... ferasetli insan daha önce büyük adamların izledikleri yollardan ilerler, en yetkinlerin yaptıklarını taklit ederler, böylece kendi meziyetleri onların ulaştığı noktalara ulaşmasa da en azından onların esintisini taşır.' Berlin'in ifadesiyle herkesin bildiği ama kabul etmediği gerçek şudur: 'İdeallere ulaşılmaz.' Devlet adamlığı gerçekçiliğin idealizme karşı dengelenmesi değildir. 'Yalnızca gerçekler arasında bir mücadele vardır.' Hükümet etmede politika ile moralite arasında bir mücadele yoktur. Yalnızca politika vardır. Bu noktada yapılacak olan Machiavelli ve Berlin'in var olmanın hafifliğinde gizlidir: Çelişkilerle yaşamayı öğrenmek. Machiavelli güvenlik, bağımsızlık, başarı, zafer, güç, gayret, mutluluk gibi bu dünyayla ilgili şeylerle ilgilenir, cennette olan şeylerle değil. Geçmişte olduğu gibi gerçek dünyadaki şimdiki ve gelecekle ilgilenir, hayali olanla değil (Bölüm Dört/Kısım XII). Belki tüm prensiplerin uyumlu olduğu diğer dünyalar olabilir. Ama yaşadığımız dünyada bu uyum yoktur. Berlin'in ortaya koyduğu gibi, 'ışığın yaratıldığından bu yana bu çelişki insanoğluna barış getirmemiştir fakat biz bu çelişkiyle yaşamayı öğrendik.'

Princes as Pivots (Yönetici Olarak Prenslar) başlıklı beşinci bölümde yazarımız 16. yüz yılda kendi iç sorunlarıyla mücadele eden ve ada ülkesine hükmetmeye çalışan Britanya Kraliçesi 1. Elizabeth'in Eski Dünya'nın en büyük coğrafi alanına hükmeden İspanya Kralı 2. Philip'in, karşısında nasıl başarıya ulaştığının cevabını vermektedir. Boynunda taşıdığı madalyonda *non sufficit orbis* (dünya yetmez) yazan 2. Philip'e karşı 1.Elizabeth'in üstünlüğü, Gaddis'e göre, eksen (*pivot*) özelliği taşımasıdır. Buna göre kraliçe kilise, devlet, rakipler, özel elçiler (hatta istihbaratçılar) gibi değişik güç merkezlerini bir arada tutabilme yeteneğine sahiptir. Kraliçe gücünü sarayın gözdeleleri, varlıklı soylular, girişimci deniz kaptanları veya yakın mahiyetindeki diğer kişilerle paylaşırken 2. Philip güneş batmayan imparatorluğunda tam tersini yapmıştır. Machiavelli'nin prence öğüsünde olduğu gibi kraliçe kendisine korkuyla beraber saygı duyulmasını sağlamış, sınırları oluşturmuş ve olayların gelişimine izin vermiştir. Bunu yaparken de gerektiğinde ustaca gerektiğinde kararlılıkla kendi özerkliğini korumayı bilmiştir (Kısım I). İspanya büyükelçisinin gözlemlediği gibi, Elizabeth 'kimse tarafından yönetilmemeye kararlıydı.' Gaddis'e göre Elizabeth yöneticinin olmazsa olmazı olan jiroskopa sahiptir. Kraliçe hayalle, kurnazlıkla, espriyle, zamanlamayla ve hareketlerindeki *ekonomiyle* (jestleri ve davranışlarındaki tutarlılıkla) amaca odaklanma arasında dengeyi sağlamıştı. Yaşantısı müsrif olsa da üzerinde yürüdüğü ipte dengesini koruyabilmişti. Machiavelli prence aynı anda hem aslan (kurtları korkutmak için) hem de tilki (tuzakları hissetmek için) olabilmeyi öğütlerken 1.Elizabeth bu niteliklere kadın olmayı da eklemiştir. Buna mukabil 2. Philip ise yalnızca büyük bir aslandır. Machiavelli'nin de öğütlediği gibi aslanlar tuzaklara düşebilirler. Gaddis'e göre bir hükümdar için en iyi seçenek bir noktada sabit kalmamak ve acele karar vermemektir. Hükümdar tüm seçeneklere açık olmalı ve bunları zamana yayabilmelidir. 2. Elizabeth mahiyetinin Katolik ya da Protestan olması, evlenmesi, İrlanda ve Hollanda'da uzun ve masraflı bir savaşa girmesi telkinlerine karşı Shakespeare'in Hamlet'i gibi endişeye kapılmıştır. Endişeye kapılmak doğru bir politika olmasa bile en azından yanlış politika uygulamayı engeller. 2 Elizabeth Hamlet gibi çok fazla keskinliğin ve siyasette çok büyük kararlılığın felaketlere yol açtığını görebilmiştir.

New Worlds (Yeni Dünyalar) başlıklı altıncı bölümde Gaddis, kurucu babalarının ABD'nin eski dünyadan (Atlantik'in Avrupa yakası) ayrı olarak yenedünyanın güvenlik anlayışını nasıl tekâmül ettiğini ortaya koymaktadır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Quincy Adams'ın, Monroe Doktriniyle, yenedünyanın eski sahiplerine karşı güvenliği sağlayacak araçlardan yoksun olmasına karşın kendisine olan güveninin bu güvenliği sağlayacağını iddia etmiştir. Bu güvenin kaynağı ise Benjamin Franklin'in daha 1751'deki tespitiyle güç kazanmıştır: Kuzey Amerika kolonileri her yirmi beş yılda bir nüfusunu ikiye katlamaktadır. Yüz yıl sonra Atlantik'in batı kıyısında diğer yakaya göre daha fazla İngiliz olacaktır. Ancak kurucuların önündeki en zorlu sınav bir cumhuriyet olarak federatif çatı altında birleşen kolonilerin tiranlığa dönüşmeden nasıl bir imparatorluk olacağıdır. Tarih istikrarsızlığın, adaletsizliğin ve şüpheciliğin halklara dayalı yönetimleri ortadan kaldırdığını göstermişti. Ve bağımsızlığını henüz kazanmış olan Amerikalılar da bu tehlikelerden azade değildir. Napolyon sonrası Kıta Avrupası'nın Amerika kıtası üzerindeki eski egemenliğinden genç cumhuriyetin kendini korumasının yolu zayıf bağlarla örgütlenmiş Kuzey Amerika devletlerinin iç çıkarlarıyla dış doğru büyümelerinin dengesinde yatmaktadır. Batı yerküresinde yaşlı Avrupa'nın egemenlik sağlama yönündeki girişimlerine Washington'un izin vermeyeceği yönündeki Monroe Doktrini tam da bunu sağlayacaktır. Yenedünyanın muazzam coğrafi genişliği, doğal kaynakları ve üretim gücü, çok değil yüz yıl sonra eski dünyayı dengelemekle kalmayacak, totaliter yönetimlere karşı onun özgürlüğünün de garantisi olacaktır: Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş yenedünyanın eskisi

üzerindeki hâkimiyetinin en güçlü kanıtlarıdır. Gaddis bu hâkimiyetin nasıl oluşturulduğunun cevabını Güney Amerikalı devlet adamı Simon Bolivar'da bulmaktadır. Bir Latin Amerika Birleşik Devletleri asla olmayacaktır. Çünkü Güney Amerika siyaseten olgunlaşmamıştır. İspanya sahip olduğu toprakları çok sıkı şekilde kontrol altında tutmuş, buraların halkları 'daimi bebeklik' (*permanent infancy*) altında kendine saygı duyacak bir yönetime sahip olamamıştır. Bir zamanlar dünyanın en büyük imparatorluğu olan İspanya zayıflığının üstesinden gelemeyeceği bir dönemde kendisinin yerini alacak bir diğerini de yetiştirmemiştir. Temsile dayalı yönetimler de kök salacakları bir ortam bulamamıştır. İngilizlerin ve Fransızların eski kolonilerinden doğan ABD Bolivar'ın tespitlerinin tam tersi gelişmeleri yaşamıştır. Ta ki Kuzey Amerika kendi iç savaşını yaşayınca dek.

Gaddis *The Grandest Strategists* (En Büyük Satrtejistler) başlıklı yedinci bölümde, en büyük stratejistler olarak ele aldığı Clausewitz ve Tolstoy'un strateji ve savaşa dair düşüncelerini ele almaktadır. Clausewitz, Napolyon'un hem görkemli günlerine hem de çöküşüne tanıklık etmiş (Rus Çarının hizmetinde bulunmuş) Prusyalı bir askerdir. Tolstoy ise *War and Peace* romanıyla bu dönemleri hayalinde canlandırmıştır. Ancak ikisinin de yazdıkları Gaddis için, çağlarını aşacak şekilde savaş ve stratejiye dair sağlam öngörülere sahiptir. Clausewitz ve Tolstoy'un her ikisi de evrensel bir kanun üzerine düşünmüşlerdir. Amaçlar sonsuz, araçlar sonluyken sürekli tekrar eden insan doğasının tuhaflığında Napolyon neden kendi *Hellespont*'unu geçmiştir? Napolyon, çoğu aptalın hatırlayacağı şey olan köpeklerin arabaları yakaladıktan sonra ne yapacaklarını bilememesi durumunu neden hatırlamamıştır? Napolyon ikmal hatlarının genişlemesi durumunda saldırının yavaşlayacağını, geri çekilmenin karşı-saldırlara davetiye çıkaracağını, Rusya'nın büyük ve kışlarının soğuk olduğunu neden hatırlamamıştır? Bu duruma muhtemel cevap, sağduyunun aslında oksijen gibi olmasıdır: ne kadar yükselirseniz oksijen o kadar azalır.

Savaş, Clausewitz'e göre, istediğimiz şeyi düşmana zorla kabul ettirmek için uygulanan gücün, eyleme dönüşmüş halidir. *On War* çalışmasında Clausewitz savaşın siyasetin bir yansıması olduğunu, siyasetin tamamlayıcı bir unsuru olduğunu ve siyasetin ürünü olduğunu ortaya koyar. Aksi halde savaş anlamsız bir şiddettir: siyasal amaç hedeftir, savaş buna ulaşmanın bir aracıdır ve amaçlar amaçlarından ayrı ele alınmaz. Rusya'ya savaş açan Napolyon'un siyasi amacı Avrupa sistemi içerisine dâhil etmek istediği Rusya'yı hızla yenilgiye uğratmaktır. Napolyon siyasi hedeflerine Avrupalı devletlerle yürüttüğü savaşlarda düşmanlarını yendikten sonra ulaşmıştır. Moskova'ya giren Napolyon bir anlaşma yapabileceği kimseyi bulamaz. Napolyon, ikmal yolları uzamış, karşı saldırılara açık hale gelmiş bir orduyla siyasi hedeflerine ulaşmaktan bir o kadar uzaktır. Ruslar zaman, mekân ve ölçekte Rusya'nın derinliklerinde kaybolmuş, süreç Fransız ordusunun yok olmasıyla nihayete ermiştir. Napolyon kendi stratejisini takip edememiştir: 'Savaş planım çatışmadır ve tüm siyasetim başarıdır.' (Bölüm Yedi/ Kısım IV). Napolyon Rusya seferini siyasi hedefle orantısız düzeyde tutamamıştır: Arabayı yakalayan (Moskova'yı ele geçiren) Napolyon, bundan sonra ne yapacağını bilmemektedir. Clausewitz bu noktada stratejinin çok önemli bir özelliğini ortaya koyar. Zekâ sadece Allah vergisinden ibaret bir şey değildir. Aksine, birçok unsurun uyumlu bir şekilde bir araya gelmesidir. Bu unsurlar birbirleriyle çatışmayacak ve biri diğerinin üzerinde yer almayacaktır. Peki, bu nasıl başarılacaktır? Clausewitz'in cevabı stratejinin hayal etmeyle ilişkilendirilmesini öngörmektedir: Sıradan bir bakış açısından ziyade bulunulan ortamla ilgili hızlı bir bakış açısının, bir içgüdüye sahip olunması gereklidir. Clausewitz burada *coup d'oeil* (iç göz) kavramını ortaya atmaktadır: Karmaşıklığı ortadan kaldıracak bir genel bakış açısı. Sürprizlerden ve istenmeyen sonuçlardan kaçınmayı sağlayacak olan çelişkilerle bir arada yaşamayı bilmektir. Clausewitz'e göre savaşta her şey çok basittir. Fakat en basit şey de çok zordur.

O halde Xerxes ve Napolyon'da yanlış giden şey nedir? Gaddis'e göre her ikisi de her noktada doğruyu görmüşlerdir: Araziyi, lojistiği, iklimi, birliklerinin moral durumunu, düşmanlarının stratejilerini hep doğru bir noktadan gördüklerini sanmışlardır.

Clausewitz'e göre iyi bir general mümkün olan durumlarda üstesinden gelebilmek için ihtilafları bilmek zorundadır. Bu ihtilafları ortadan kaldırmak için harekâtlarında standart başarıyı ummamalıdır. Rütbelere büyüdükçe adanmışlık ortadan kalkar. Yüksek rütbedekiler yanlış karar vermenin endişesiyle boğuşur ve daha önce karşılaşmadıkları güçlüklerle mücadele eder. Gelişmelere daha dik kafalı bir açıyla bakarlar. İhtilaflardan korkarlar ve kimseyi dinlemezler ve sonuçta komutası altındakileri felakete sürüklerler. Komutanların ve liderlerin ayakları yere sağlam basmalıdır (Kısım IX). Clausewitz'in bu noktada önerisi şudur: eğitim. Eğitim vücudu meşakkatlere karşı dayanıklı kılar, tehlikeye karşı kalbi güçlendirir ve ilk intibaa karşı karar vermeyi tahkim eder. Eğitim ihtilafları azaltan gres vazifesi görür. Gaddis'in bu aşamada liderler için Tolstoy'un *War and Peace*'den çıkardığı ders şudur: 1-herşey başka bir şeyle bağlantılıdır. Zaman, mekân ve ölçekte kaçınılmaz olarak bir bağımlılık vardır (bağımlı değişkenlerle bağımsız değişkenleri ayırmayı unutun der Gaddis). 2-her zaman bilinemeyecek bir şeyler vardır. Bunları parçalara ayırmayı bırakın çünkü her zaman daha küçük parçalar olacaktır. 3-bilemeyeceğimiz şeylere bağlı olarak ne kadar küçük de olsa bir hayalin etkisi altında kalırız. 4-bu küçük şeyleri yöneten kanunlar olsa da bunların etkilerini hissetmeyeceğimiz için bu şeyler bize bir şey ifade etmez. Bu çerçevede Gaddis modern stratejinin nasıl oluşturulduğunu açıklar: bir strateji eskizi net bir değerlendirmedir. Bilinenler (coğrafya, topografi, iklim, sahip olduğunu kabiliyetler, ulaşmak istediğiniz amaçlar), ihtimaliyetler (hasmınızın amaçları, müttefiklerinize güven, kültürlerin sınırlamaları, rakibinize karşı ülkenizin dayanma kapasitesi ve bilinmeyenlere karşı saygılı bir kabulleniş). *On War* ve *War and Peace* rakip uçların dengesinin sağlanması üzerinedir. Çelişkilerin aynı anda kavranması dengede stratejiyi sağlayacak orantısallığı gerçekleştirir.

The Greatest President (En Büyük Başkan) başlıklı sekizinci bölümde yazarımız Amerikan tarihinin önemli başkanlarından Abraham Lincoln'u büyük stratejistlere örnek olarak ele alır. Formal eğitimi olmayan ve kendi kendini yetiştirmiş bir insan olarak Lincoln İç Savaş'ın zayıf federatif yapıyı iyice zorladığı ülkesini en karanlık günlerden geleceğe taşımayı bilmiştir. Bunu da zamanın ötesine geçmiş ilkelere sahip olarak başarmıştır: 'kendi içinde bölünmüş bir ev ayakta kalmaz'. Köleliğin Amerikan anayasasındaki yeri üzerine başlayan tartışmaların iç savaşa dönüştüğü zamanda Lincoln temel ahlaki prensibini ortaya koymuştur: 'bu hükümet sürekli olarak yarısı köle yarısı özgür bir halde devam edemez.' Bu iddiasına rağmen Lincoln ayrılıkçı konfederalistlerle mücadelesinde köleliği yasal olarak tanıyan kuzey eyaletlerini federasyon içinde tutmayı başarmıştır. Lincoln savaşın dengesi federasyondan yana değişmeye başladığı ana kadar kuzeyin kölelik taraftarı eyaletlerin kendi içişleri olan kölelikle ilgili uygulamalarına müdahale etmekten kaçınmıştır. Çünkü hedef birliği korumaktır ve bu kritik süreçte birlik içinde yer alan bu eyaletlerin desteğine ihtiyacı vardır. Lincoln siyasette moral standardın pratikte nasıl uygulanacağını göstermiştir. Gaddis'e göre Lincoln için moral standart, çıkarları ve eylemleri şekillendirecek referans dış çerçevenin oluşturulmasıdır. İç çerçeveyi oluşturan unsurlar bu dış çerçeveyi yansıtmamaktadır. Bunu yaparken de inancı, formel ahlaki kuralları, hatta kanunu öne çıkamamıştır. Lincoln'un yaşadığı tecrübeleri Amerikan birliğinin iç çatışmadan bozulmadan çıkmasını sağlamıştır. Bu da bir stratejiste olması gereken en önemli özelliktir: sağduyu. Lincoln bu sağduyusunu askeri konularda da layıkıyla göstermiştir. Gaddis'e göre Lincoln'un *West Point*'ten mezun olmaması bir talihtir. Çünkü Amerikan generalleri hala dönemin ruhuna uygun olarak mesleki tutuculuk (*professional orthodoxy*) içerisinde işgal, müstahkem

mevki ve sabit noktaların savunulması üzerine yoğunlaşmışlardı. Hiç okumamış olmasına rağmen Clausewitz'in düşüncelerini yansıtan Lincoln'un stratejisi fırsat zuhur ettiğinde düşmanı imha etme ve bunun da ötesinde 'savaşma'ya dayalıydı. Birliğin insan, alan ve teknolojik kaynakları zaman içerisinde konfederasyonunkileri aşacaktı. Sonuçta da kan içerisinde boğulan düşman teslim olacaktı. Bu da Clausewitzyan felsefenin özü olan savaş sizin isteklerinizi düşmana zorla kabul ettirmenin güç kullanılması eylemine uygundu (Kısım VI).

Clausewitz'in dediği gibi siyasal amaca ulaşmak hedefti, savaş buna ulaşmanın aracıydı ve araçlar da amaçlardan ayrı bir şekilde düşünülemezdi. Bunlar göz önüne alındığında, Gaddis'e göre Lincoln Clausewitz'in bir stratejist için öngördüğü *coup d'oeil* niteliğine sahipti. Savaş başladığında iki üç taburla ayrılıkçı hareketi bastıracağını düşünen Lincoln sonunda üç bin taburu savaşa sürmek zorunda kalmıştı. Lincoln büyük stratejist olarak değişen şartlara karşı direnmemiş onların gelişimine göre hedefini koruyarak sağduyusu sayesinde olayların gelişimine uyum sağlamıştı. O dönem için emsali görülmemiş bir can kaybını göze alan Lincoln için insan hayatı gibi biçimsel ahlaki değerler, hedefine ulaşmada engel teşkil etmemişti: yeni teknolojinin savaş alanlarında yarattığı kıyım karşısında Lincoln uyum yeteneğini esneklikle bir arada kullanabilmişti. Amerika'nın birliği hedefi gelişmeleri kontrol eden değil olayların üzerinde kalıp süzülerek hareket eden Lincoln sayesinde korunmuştu.

Gaddis *Last Best Hope* (Son En İyi Umut) başlıklı dokuzuncu bölümde uluslararası camianın çatışmalar ve öngörülemelikleri içerisinde toplumunu en az hasarla ve en yüksek faydayla ileriye götürecek liderin nasıl olması gerektiğini ortaya koyar. Böylesi bir lider her şeyin ötesinde ferasetli olmalıdır: Lider olayların akışına hükmetmeye çalışmamalı, tam aksine olayların gelişimine göre hareket etme yeteneğine sahip olmalıdır. Ferasetli lider, ki artık o büyük stratejisttir, kendine inanan dirayetli, belirsizliklerin ortaya çıktığı anda gelişmiş yön duygusuyla hedefine ilerleme gücüne sahiptir. Gaddis burada büyük stratejistin ahlaki ve moral niteliklerini belirtir: *Grand Strategy*'de bir masumiyet (yani saflık), moral ve ahlaki değerlere bağlılık aranmamalıdır. Büyük stratejist Roosevelt 2. Dünya Savaşı'nda Stalin'in otokrasisinin Amerikan ve İngiliz demokrasinin korunması adına savaşın önemli yükünü taşımasına izin vermiştir. Amerika bu sayede dünyanın iki ayrı coğrafyasında yürüttüğü mücadelede savaşa katılan ülkelerin toplam kayıplarının sadece yüzde ikisini vermiştir. Amerika buna rağmen savaşın sonunda dünyadaki toplam üretim kapasitesinin yarısına, altın rezervlerinin üçte ikisine, ödenmiş sermayenin dörtte üçüne, en büyük donanma ve hava gücüne ve ilk atom bombasına sahip olarak çıkmayı başarmıştır (Bölüm 9/Kısım XII). 'Eğer bu da *Grand Strategy* değilse başka hiçbir şey *Grand Strategy* olamaz.' Bu noktada Gaddis'in *Grand Stratejisi*'nden gerektiğinde şeytanla işbirliği dahi yapılabileceğini anlıyoruz.

Peki, Grand Strateji neye yardım eder? Gaddis bu sorunun cevabını *Isaiah* (*Isaiah Berlin*) başlığında son bölümde vermektedir: Berlin'in ifadesiyle 'Takdire şayan şeyler aynı anda var olmazlar'. Bu şartı bilerek bu gerçekle yaşamayı öğrenmek, uyumsuzluklara karşı uyum sağlamayı gerektirir. *Grand Strategy*'nin ne olduğu ise orantısallıktan gelir: potansiyel olarak sonsuz arzuların, zorunluluktan dolayı sınırlı yeteneklerle yoğrulması. Bu aşamada Gaddis Clausewitz'in *coup d'oeil* (nazariyet/bakış açısı) kavramını kullanır. Bu noktada Gaddis'in *Grand Stratejinin* hedefe ulaşmasında ısrarla üzerinde durduğu ve sıklıkla vurguladığı en önemli husus, niyetlerin imkânların ötesine geçmesi (*intentions beyond capabilities*) tehlikesidir. Ölçek-mekân-zaman arasındaki orantısızlıkla beslenen niyetlerin imkânların ötesine taşınmasındaki dengesizlikler kitapta vurgulanan başarısızlıkların da nedenidir. Napolyon kendine aşırı güvenle beslenen ve hasmının süreç içerisinde geliştirdiği belirsizliklere

uyum gösteremediği için üç yüz bin kişilik ordusundan yalnızca doksan binini Moskova'dan geri çekebilmişti: Hedefe ulaşmadaki kararlılığından daha çok umulmayan gelişmelere gerekli tepkileri verememesi Fransa'nın felaketi olmuştu. 'Beklenmedik gelişmelerden etkilenmeyen hiçbir Grand Stratgy yoktur.' (Bölüm 10/Kısım V). Gaddis, beklenmedik gelişmelere uyum sağlama yeteneğini bir ip cambazının dengesini sağlamak için kullandığı denge sopası metaforuyla açıklar: Stratejist cambazın sopasını kullanmasındaki gibi bir içgüdü ve sağduyuyla 'içindeki ses'e göre davranmalıdır. Dolayısıyla stratejistin bu içsel yetenekleri hedefine ulaşmadaki engeller karşısında ona bir jireskop gibi rotasında kalmasına yardım edecektir. Stratejideki zekâ pusula (*compass*) değil gibi sağduyunun desteklediği mizaçta (*temperemant*) saklıdır: Napolyon'un ve Xerxes'in sahip olmadıkları jireskop. Her iki liderin mizaçları hüsrânlarının tohumlarıydı. Genç Napolyon ayağı toprağa basarken ve sağduyuya sahipken Avrupa'daki monarşilerin korkulu rüyasıydı. Ta ki, başı bulutlara ulaşır kendini beğenmişlik (*arrogance*) sağduyuyu ele geçirip dengenin vazgeçilmezi jireskobu bozuncaya değin. Tarih bu anlamıyla jireskop olarak bize uyumsuzlukların uyum içerisinde olmasını sağlayacak şartlarda yaşamamızı öğretecektir.

Gaddis çalışmasında *Grand Stratejinin* uygulayıcısı olarak büyük stratejistlerin şu temel özelliklerini ön plana çıkartmaktadır:

- Sağduyu'ya (*Common sense*) sahip olma.
- Tepeden bakmama, bulutların üzerinde olmama ayağın yere basma.
- Amaçlar-araçlar arasındaki orantısallığın kurulması.
- Hedefe ilerleme konusunda azimli olma, hedefe ulaşmada noktada pusulaya sahip olma.
- Ölçek (*Scale*), mekân (*space*) ve zaman (*time*) arasında denge kurma.
- Bilinmeyenlere karşı sert duruş yerine esnek ve uyum sağlayıcı bir tutum sergileyebilme böylece, ölçekte genişleme sağlayabilme.
- 'Ne yapılmalı?' sorusuna net cevap verebilme, 'nasıl yapılmalı?' sorusuna ise liderlik/yöneticilik yapma konusunda astlarının inisiyatif kullanmasını sağlayabilme.

Liddle Hart generallere savaşı öğreten binbaşı olarak anılır. Thucydides, Machiavelli, Tolstoy ve Berlin'in paltolarından çıkan Gaddis de kırk yılı aşkın tecrübeyle kaleme aldığı *On Grand Strategy*'de hem generallere, hem siyasi liderlere hem de iş dünyasının CEO'larına *Grand Stratejist* olmayı öğreten Tarih profesörü olarak karşımıza çıkmaktadır.